

วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในนิทานพื้นบ้านเขมร Eco-Critical Discourse Analysis in Cambodian Folktales

วรรณะ สอน^{1*} และราชันย์ นิลวรรณภา¹
Vannak Sorn^{1*} and Rachan Nillawannapha¹

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในนิทานพื้นบ้านเขมรฉบับแปลภาษาไทย ตีพิมพ์เผยแพร่โดยคณะที่ปรึกษาด้านวัฒนธรรมเขมร พ.ศ. 2540 โดยศึกษาการวิจัยเชิงเอกสาร ผ่านข้อมูลนิทานพื้นบ้านเขมรจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ 1) จระเข้กับคนขับเกวียน 2) สัตว์เลือกกันเป็นราชา 3) ประเพณีการมีอาจารย์ ถือฤกษ์ยาม 4) กำเนิดโลมา 5) ประเพณีการใส่ดอกไม้ธูปเทียนเวลามีคนตาย และ 6) ควายป่ากับควายบ้าน ผลการวิจัยพบว่า วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในนิทานพื้นบ้านเขมร สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำแนกออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) วาทกรรมสิ่งแวดล้อมทางสังคม เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมนุษย์ในแต่ละกลุ่มมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพราะวามมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การสร้างครอบครัว ชุมชนตลอดจนสังคม กฎระเบียบทางสังคมวัฒนธรรม 2) วาทกรรมว่าด้วยสัตว์ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสัตว์ และ 3) วาทกรรมสิ่งแวดล้อมเชิงอุดมการณ์ที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ บทความชิ้นนี้ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศและแนวคิดภาษาเชิงนิเวศเป็นกรอบแนวคิดหลักในการวิเคราะห์

คำสำคัญ: วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ นิทานพื้นบ้านเขมร

Abstract

This research study aims to study the Eco-Critical Discourse in Cambodian Folktales translated in Thai version, in which it was published in 1997 by the Khmer Cultural Advisory Committee. By studying document research Through information on Cambodian folktales, consisting of 8 stories, such as 1) Crocodile and cart driver 2) Animals choose to be king 3) The tradition having a sorcerer auspicious time 4) The birth of porpoise 5) The tradition of putting flowers, incense, and candles into the dead and 6) Buffalo wild and buffalo house. The result of this research found that the ecological discourse in Cambodian Folktales reflects the relationship between humans and nature and the environment. Therefore, the researcher has divided issues of the study of physical, natural image representation into three points, namely 1) Discourse Sociological meaning refers to the relation between humans and the ecosystems,

¹ สาขาวิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Program in Thai and Eastern Languages, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

*Corresponding author; email: vannaksornmsu@gmail.com

(Received: 22 January 2020; Revised: 10 July 2020; Accepted: 29 July 2020)

family, sociology, the role of society and culture 2) Animal Discourse refers to the relationship between human and animal Cambodian folktales, and 3) Discourse Ideological meaning refers to the Environmental ideology in Cambodian folktales providing ideas that explain the relationship between humans and nature.

Keywords: Eco-Critical Discourse, Cambodian folktales

บทนำ

นิทานพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะที่เล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน โดยมีความประสงค์เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินบันเทิงใจ ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นทัศนคติของบุคคลและกลุ่มคนแต่ละท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไป ลักษณะของนิทานเน้นให้เกิดความสนุกสนาน แทรกคติสอนใจเพื่ออบรมสั่งสอน เนื้อหาของนิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องของคน สัตว์และประวัติความเป็นมาของคน ธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ สัตว์และสถานที่ มีโครงเรื่องที่สนุกสนานเพลิดเพลินบันเทิงใจ ตลอดจนสะท้อนความเชื่อวิถีชีวิต สอดแทรกข้อคิดศีลธรรม และสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมในอดีตของคนเขมร เรื่องเล่าถือเป็นผลผลิตทางความคิดทางปัญญา และจินตนาการของมนุษย์ รวมไปถึงเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของแต่ละวัฒนธรรมที่มีความสำคัญยิ่ง ทั้งนี้ เรื่องเล่ามีหลายประเภท ได้แก่ ตำนาน ที่ว่าด้วยเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ และเป็นเรื่องเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ตลอดจนนิทานที่เป็นเรื่องเล่าทั่วไปมีหลายแบบ เช่น นิทานชาดก นิทานปรัมปรา นิทานวีรบุรุษ นิทานอธิบายเหตุ นิทานชีวิต นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ตลอดจนนิทานมุกตลก

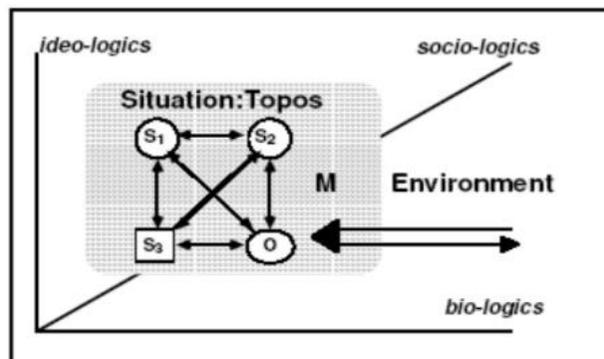
วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศหรือวาทกรรมธรรมชาติ เรียกกันทั่วไปว่า วาทกรรมสีเขียว ที่ปรากฏใน ชีวิตประจำวันมายาวนาน เช่น เรื่องเล่า ตำนาน นิทานพื้นบ้าน หรือเรื่องเล่าพื้นบ้าน เทพนิยาย นิทานปรัมปรา เป็นต้น วาทกรรมสิ่งแวดล้อม เป็นการประกอบสร้างผ่านกระบวนการทางภาษา เรื่องเล่าพื้นบ้านหรือนิทานพื้นบ้าน เป็นเรื่องเล่าที่เล่าต่อ ๆ กันมานาน นิทานพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่น นอกจากจะให้ความบันเทิงใจแล้วนิทานยังสะท้อนให้เห็นสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มคนเจ้าของนิทาน ทั้งยังสอดแทรกศีลธรรม ตลอดจนข้อคิดต่าง ๆ ดังนั้นวาทกรรมนิทานพื้นบ้านเป็นชุดความคิดหนึ่งของผู้คนที่ให้ความสำคัญต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (ประยูร ทรงศิลป์, 2558)

อามมาเรีย เดอร์นี (Ammaria Derni) ได้กล่าวว่าภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ แบ่งเป็นสองประเด็น ประเด็นแรก เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับสิ่งแวดล้อม และประเด็นที่สอง เป็นการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศที่มีความสัมพันธ์ภายในตัวบท ความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นแนวคิดใหม่ แนวความคิดภาษามนุษย์นำไปสู่กฎเกณฑ์ทางภาษามีความซับซ้อนในด้านอื่น ๆ อีกมากมายที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางภาษา (Derni, 2008)

สำหรับ Bang และ Døør ได้กำหนดรูปแบบองค์ความรู้เชิงนิเวศ เพื่ออธิบายระเบียบของสิ่งแวดล้อมภาษาว่า เป็นแบบจำลองมีสามมิติของสังคมแพรคซิส (Social Praxis) มิติสามประเภท ได้แก่ อุดมการณ์ (Ideological) มิติทางสังคม (Socio-Logical) และ มิติทางชีวภาพ (Bio-Logical) จุดประสงค์ทั้งสามมิตินี้ คือประการที่หนึ่งเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจ ด้านสติปัญญากับด้านจิตใจ ประการที่สองรวมถึงคอลเลกชัน (Collection) ของบุคคลตั้งแต่ครอบครัวซึ่งเป็นพื้นฐานของการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อรวมถึงสมาชิกของพื้นที่ใกล้เคียงในชุมชน การพูดและสังคมทั้งหมด ประการสุดท้ายคือ “การสะสมทางชีวภาพ” และการอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับสายพันธุ์อื่น (Bang & Døør, 2000)

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์สามมิติที่ต้องพิจารณาในการวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ คือ 1) Inter-Relations (ความสัมพันธ์ภายใน) 2) Intra-Relations (ความสัมพันธ์ภายนอก) และ 3) Extra-Relations (ความสัมพันธ์ร่วม) ดังนั้นความสัมพันธ์ Inter-Relations เป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเป็นปัจเจกภาพ (Individuality) ความสัมพันธ์ Extra-Relations ดังประโยคที่ว่า ...*the inter-textual reference is primarily a semantic category, the intra-textual reference primarily a syntactic category, and the extra-textual reference primarily a pragmatic category* (Bundsgaard & Steffensen, 2000) ... (Inter-Textual) การอ้างอิงระหว่างข้อความเป็นหลักประเภทความหมาย (Semantic) (Intra-Textual) การอ้างอิงภายในข้อความ เป็นหลักหมวดหมู่ความสัมพันธ์และ (Extra-Textual) การอ้างอิงข้อความต้นฉบับส่วนใหญ่เป็นหลักในทางปฏิบัติ) เป็นความสัมพันธ์ปัจเจกกับความสัมพันธ์มีลักษณะอยู่ภายในกลุ่มเดียวกัน หรือสายพันธ์อื่น สำหรับความสัมพันธ์แบบ Extra-Relations เป็นความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์พิเศษ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างความแตกต่างและความแตกต่างของชนิดหรือชนิดอื่น ๆ

การวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศจะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ ทั้งสามประเภทนี้เสมอ (Derni, 2008) แนวคิดทางภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นการศึกษาภาษาตามสภาพสิ่งแวดล้อมที่ใช้สถาปนาเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1990 ซึ่งไม่ใช่เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ของการศึกษาภาษาเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ต่าง ๆ ได้แก่ Intra- Relations (ความสัมพันธ์ภายใน) Inter-Relations (ความสัมพันธ์ภายนอก) และ Extra-Relations ความสัมพันธ์ของภาษาและสิ่งแวดล้อม และความสัมพันธ์เหล่านี้ต้องมีการศึกษาส่วนที่เกี่ยวข้องกันและกัน วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (Ecocritical Discourse Analysis) มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความสัมพันธ์ในวาทกรรมระหว่างภาษากับปรากฏการณ์ทางนิเวศวิทยา การวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศนั้น เป็นการประยุกต์ใช้การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์กับตัวบทและเอกสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ เรื่องเล่าตำนาน วรรณกรรมพื้นบ้านหรือเรื่องเล่าพื้นบ้าน เป็นต้น ข้อความทั้งหมดเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ สร้างความตระหนักว่าภาษาสามารถช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ ดูรายละเอียดความสัมพันธ์ทั้งสามต่อไปนี้

ภาพ 1 A Dialogue Model about the Three Dimensionality of Social Praxis

ที่มา: Bang & Døør (2000); Bundsgaard & Steffensen (2000)

สำหรับบทความ เรื่อง An Eco-linguistics Approach to Critical Discourse Studies Critical Discourse Studies บทความนี้เป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ เหมือนการศึกษารูปแบบของวาทกรรม ในขณะที่ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศมีแนวโน้มที่จะใช้รูปแบบเดียวกันกับการวิเคราะห์ภาษา เช่น การศึกษาวาทกรรมแบบดั้งเดิมเป็นกรอบเชิงบรรทัดฐานสำหรับดำเนินการพิจารณาไม่เพียงแต่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และกลุ่มอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นการวิเคราะห์วาทกรรม ด้วยทฤษฎีที่เขียนเกี่ยวกับธรรมชาติวิจิตรถึงพฤติกรรมการทำลายระบบนิเวศและส่งเสริมความสัมพันธ์ของการเคารพธรรมชาติกับการดูแลโลกธรรมชาติในบริบทของทฤษฎี คือทำให้เห็นการกดขี่ธรรมชาติ การเอาเปรียบธรรมชาติ โดยอำนาจของมนุษย์ส่งผลกระทบต่อชีวิตต่าง ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์กับคนรุ่นใหม่ (Stibbe, 2014)

อีกบทความหนึ่งที่น่าสนใจ เรื่อง From the Analysis of Ecological Discourse to the Ecological Analysis of discourse คือ การวิเคราะห์แนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ เป็นกระบวนการศึกษาใหม่ของภาษาเกี่ยวกับวาทกรรมสิ่งแวดล้อม มีแนวโน้มสองประการคือ การวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศและการเปรียบเทียบนิเวศวิทยาภาษา โดยรวมคือแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ศึกษาวิเคราะห์ด้วยที่ปรากฏกับสภาพแวดล้อมและการเปรียบเทียบความคิดเกี่ยวข้องในการใช้ภาษาพรรณนาธรรมชาติ ตามหลักการภาษาศาสตร์คือ การวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (Ecological Analysis of Discourse) (Alexander & Stibbe, 2014)

กล่าวโดยรวม การวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ ในแขนงสาขาภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ซึ่งการศึกษาวัฒนธรรมมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศจะทำให้มองเห็นร่องรอยหลักฐาน วิถีชีวิตและมโนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ในอดีต ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการศึกษาเป็นการ การวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศวิทยารวมถึง การประยุกต์ใช้การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์กับข้อความและเอกสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มันเป็นเรื่องของการตรวจสอบนอกเหนือจากปรากฏการณ์ทางนิเวศวิทยาทางธรรมชาติเช่นแผ่นดินไหวภูเขาไฟและ แม่น้ำแต่การเกษตรและการเลี้ยงสัตว์ผลิตภัณฑ์เทคโนโลยีอื่น ๆ ในแง่ของไร่สาย การสื่อสารการเติบโตทางเศรษฐกิจ การตัดสินใจทางการเมืองและสิ่งที่เป็นลักษณะชีวิตสมัยใหม่ในยุคของ โลกาภิวัตน์ จุดมุ่งหมายนอกเหนือจากการวิเคราะห์ดังกล่าวคือการเปิดเผยอุดมการณ์พื้นฐานในวาทกรรม ผู้วิจัยเลือกศึกษานิทานพื้นบ้านเขมรนี้ เพราะว่ามีข้อมูลนิทานพื้นบ้านเขมรยังไม่มีการค้นคว้าวิจัยเท่าใดนักศึกษาวิเคราะห์ตามแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ ที่ปรากฏในนิทานเหล่านี้ หลังจากศึกษาแนวคิดที่ใช้ในบทความวิจัยเป็นแนวคิดที่ทันสมัยและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านวาทกรรมและด้านภาษาศาสตร์ต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในนิทานพื้นบ้านเขมร จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ 1) จระเข้กับคนขับเกวียน 2) สัตว์เลือกกันเป็นราชา 3) ประเพณีการมีอาจารย์ ถือฤกษ์ยาม 4) กำเนิดโลมา 5) ประเพณีการใส่ดอกไม้รูปเทียนเวลามีคนตาย และ 6) ควายปากกับควายบ้าน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทความวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการวิเคราะห์แนวคิด Ecological Discourse Analysis: Theoretical and Methodological Foundations ได้การอธิบายแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (EDA) กับวิธีวิทยาของทฤษฎี อย่างไรก็ตาม EDA ที่นำเสนอในที่นี้เป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีภาษาศาสตร์ระบบนิเวศ (Eco-Systemic Linguistic Theory) หรือนิเวศทางภาษา ซึ่งเป็นแนวทางหลักเชิงนิเวศวิทยาที่ปฏิบัติกันในประเทศ

บราซิล (Brazil) ซึ่งแตกต่างจากแนวทางนิเวศวิทยาอื่น ๆ ในการศึกษาภาษาศาสตร์ เกี่ยวกับแง่มุมทางทฤษฎีของ EDA ที่นำเสนอผ่านพื้นฐานด้านภาษา ปรัชญา และระบบนิเวศรวมถึงความคล้ายคลึงกันกับความแตกต่างระหว่าง EDA และทฤษฎีวาทกรรมอื่น ๆ (Discourse Theories) ที่เกี่ยวข้องกับระเบียบวิธีการของ EDA เป็นการนำเสนอขั้นตอนที่มีความแตกต่างกัน จะชี้ให้เห็นถึงลักษณะบางอย่าง การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ และการตีความตามวิธีภาษาศาสตร์เชิงนิเวศแบบพรรณนา (Methodology of Ecolinguistics) ดังนั้นภาษาศาสตร์เชิงพรรณนากับการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) เพื่อแสวงหาความจริง หรือการศึกษาแนวคิดของ EDA มุมมองของการตรวจสอบในอนาคตในพื้นที่นี้ เรายังนำเสนอการมีส่วนร่วมของ EDA ในภาษาศาสตร์การศึกษาวาทกรรมและภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ (Elza Kioko Nakayama Nenoki do Couto & Albuquerque, 2015) เช่นประโยค ...every individuality (person, group, word, text, etc.) to exist in three relational dimensions: Intra-relationality, inter-relationality and extra-relationality. Intra-relations are relations within the individuality. Inter-relations are between an individuality and other individualities of the same kind or species. Extra-relations are relations between an individuality and other individualities of other kinds or species. (Bundsgaard & Steffensen, 2000) ...ทุกความแตกต่าง (เช่น บุคคล กลุ่มคำ ข้อความ ตัวบท เป็นต้น) ที่มีอยู่ในสามมิติเชิงสัมพันธ์: ความสัมพันธ์ภายใน, ความสัมพันธ์ระหว่างกันและความสัมพันธ์พิเศษ ความสัมพันธ์ภายในคือความสัมพันธ์ภายในความเป็นปัจเจก ความสัมพันธ์ระหว่างกันอยู่ระหว่างความเป็นเอกเทศและความแตกต่างอื่น ๆ ของชนิดหรือสายพันธุ์เดียวกัน ความสัมพันธ์พิเศษคือความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นปัจเจกและความแตกต่างอื่น ๆ หรือชนิดอื่น ๆ ในประเด็นนี้ซึ่งทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาหัวข้อเรื่องวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในนิทานพื้นบ้านเขมร

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยศึกษาและรวบรวมเอกสารเกี่ยวกับเรื่องเล่าพื้นบ้านเขมรฉบับแปลภาษาไทย ศึกษาทฤษฎีวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (Eco-critical Discourse Analysis) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าพื้นบ้านเขมร วิเคราะห์โดยใช้แนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศประยุกต์กับแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศในการวิเคราะห์ตัวบท

ขั้นรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลนิทานพื้นบ้านเขมร ฉบับแปลภาษาไทยของประยูร ทรงศิลป์ (2558) จากคณะที่ปรึกษาด้านวัฒนธรรมเขมรสถาบันพุทธศาสนบัณฑิตแห่งประเทศไทย จำนวน 6 เรื่อง ดังนี้ 1) จะระเข้กับคนขับเกวียน 2) สัตว์เลือกกันเป็นราชา 3) ประเพณีการมีอาจารย์ถือฤกษ์ยาม 4) กำเนิดโลมา 5) ประเพณีการใส่ดอกไม้ธูปเทียนเวลามีคนตาย และ 6) ความยากกับควายบ้าน การคัดเลือกนิทานพื้นบ้านเขมรทั้ง 6 เรื่องนี้ เพราะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเขมรได้ชัดเจน

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ เป็นการศึกษาผ่านตัวบทนิทานพื้นบ้านเขมร โดยการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยใช้แนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศประยุกต์กับแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ (Ecolinguistics) เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างและนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศสามมิติในนิทานพื้นบ้านเขมร จำนวน 6 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่า นิทานพื้นบ้านเขมรได้สะท้อนให้เห็นถึง วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศหลายด้านในที่นี้ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น วาทกรรมว่าด้วยสิ่งแวดล้อมทางสังคม วาทกรรมสิ่งแวดล้อมว่าด้วยสัตว์ และวาทกรรมสิ่งแวดล้อมในฐานะเป็นอุดมการณ์ความเชื่อ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. **วาทกรรมว่าด้วยสิ่งแวดล้อมทางสังคม** สิ่งแวดล้อมมิติทางสังคม (Socio-Logics) หมายถึง สิ่งแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) ที่มีความเกี่ยวข้องเฉพาะกลุ่มครอบครัวสู่การจัดการระเบียบ กฎเกณฑ์ทางสังคม เป็นสมาชิกกลุ่มมนุษย์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนและสร้างเป็นสังคมได้ ผลการวิเคราะห์ สิ่งแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) ในนิทานพื้นบ้านเขมร โดยมุ่งเน้นศึกษา 2 ประเด็น คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนต่าง ๆ เช่น เรื่องเล่าพื้นบ้าน ตัวละครเป็นสัตว์ ก็จริง แต่สะท้อนให้เห็นการอยู่ร่วมกันเปรียบเสมือนสังคมมนุษย์ เป็นต้น และ 2) บทบาททางสังคมของแต่ละคน ในฐานะพลเมืองของโลก ชนิดของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ปรากฏในข้อมูลโดยทั่วไป ในขณะที่ฐานะเป็น พลเมืองของโลกบุคคลแต่ละคนมีบทบาททางสังคมของตนเอง

บทบาทเหล่านั้นมีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งหรือเป็นการสร้างสันติบุคคลเป็นที่ปรึกษา เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภค เป็นวาทกรรมชุดหนึ่งที่ถูกผลิตซ้ำ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชน พบในเรื่องเล่าพื้นบ้านต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตคนร่วมกันผ่านตัวละครมนุษย์ สัตว์หรือธรรมชาติที่ประกอบสร้างโดยภาษา เพราะภาษามีหน้าที่ในการนำเสนอสัตว์ หรือธรรมชาติเหล่านั้นให้เสมือนมีชีวิตจริงหรือสมจริงในชีวิตมนุษย์ นิทานเรื่อง “สัตว์เลือกกันเป็นราชา” “กำเนิดโลมา” นิทานพื้นบ้านทั้งสามเรื่องเป็นการเล่าให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์ที่เป็นสายพันธุ์เดียวกัน เป็นการอยู่เป็นหมู่คณะของตัวละครสัตว์ เป็นภาพแทนของมนุษย์ ชุมชน ความเป็นพี่น้อง ความเป็นสังคมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน เรื่อง “สัตว์เลือกกันเป็นราชา” แม้แต่เป็นสังคมสัตว์ก็จริง แต่ก็สะท้อนให้เห็นการมีส่วนร่วมของสังคม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...โบราณกาลนานมาแล้ว มนุษย์ทั้งหลายซึ่งอยู่บนพื้นพิภพโลกนี้ยังไม่มีใครเป็นใหญ่ ทำหน้าที่ตรวจตราดูแล จำเนียรกาลผ่านมาเขาจึงประชุมกันตั้งมนุษย์คนหนึ่งเป็นพระราช ถวายพระนามว่าพระสมุนราชา เสวยราชสมบัติครอบครองอาณาประชาราษฎร์...”

(นิทานพื้นบ้านเขมร, 2001: 13)

ในข้อความข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมกับความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตของมนุษย์ที่จัดระเบียบต่าง ๆ ดังนั้น การเป็นตัวแทนทางสังคม (Sociological Representation) เป็นวิธีที่ภาษาสามารถใช้เป็นวิธีการปฏิสัมพันธ์กลุ่มเดียวกันหรือกลุ่มอื่น จากการวิเคราะห์ในข้อความ ในนิทานพื้นบ้าน คือส่วนหนึ่งที่แสดงถึงความหมายทางสังคมมนุษย์ ความสำคัญทางสังคมขึ้นอยู่กับความคิดที่ว่าความจริงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นและเจริญเติบโตภายใต้เงื่อนไขทางสังคม เป็นตัวแทนของการมีปฏิสัมพันธ์หรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนในสังคม ความสำคัญทางสังคมเป็นหน่วยภาษาที่มุ่งเน้นไปที่การแสดงออกทัศนคติที่สะท้อนถึงลักษณะทางสังคม คุณค่าทางสังคมแต่ละวัฒนธรรม ดังนั้นจึงสะท้อนให้เห็นว่าสังคมในนิทานพื้นบ้านนำเสนอบทบาทหน้าที่ของสังคมดั้งเดิม เป็นการสร้างความหมายและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เพราะทุกสิ่งมีชีวิตในโลกต้องพึ่งพาอาศัยกัน

2. **วาทกรรมสิ่งแวดล้อมว่าด้วยสัตว์** การใช้อุปลักษณ์ธรรมชาติผ่านสัตว์ คือเป็นการศึกษาเรื่องศีลธรรม (Morality) และจริยธรรม (Ethics) เกี่ยวกับสัตว์ ธรรมชาติของมนุษย์และสัตว์ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2560) สัตว์ในมุมมองของมนุษย์ได้รับความสนใจจากนักวิชาการวรรณคดี คือ สัตว์ได้รับการนำมาศึกษาในเชิงสัญลักษณ์หรือการอุปมาอุปไมย การใช้อุปลักษณ์แบบนี้ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเขมร แนวคิดที่สำคัญที่ทำให้นักวรรณคดีมีมุมมองต่อสัตว์ที่หลากหลายยิ่งคือ แนวคิดสัตว์ศึกษา สัตว์ได้รับการนำเสนอในเชิงการอุปมาหรือการเชื่อมโยงกับสิ่งที่ตายตัวในรูปแบบต่าง ๆ สัตว์มีวิวัฒนาการที่เชื่อมโยงกับมนุษย์มากกว่าสิ่งมีชีวิต สายพันธุ์อื่น ๆ ในธรรมชาติ แต่บ่อยครั้งมันกลับได้รับการนำเสนอให้เห็นถึงเส้นแบ่งที่ชัดเจนระหว่างมนุษย์กับสัตว์ นอกจากนี้ สัตว์ยังได้รับการนำเสนอให้เห็นการเผชิญหน้ากับมนุษย์ ในฐานะรูปร่างที่ตรงข้ามกับมนุษย์ ซึ่งในบางครั้งอาจเป็นรูปร่างที่ทำอันตรายกับมนุษย์ (Buell et al., 2011)

การพรรณนาสัตว์ในธรรมชาติทั่วไปเช่นเดียวกับธรรมชาติอื่น ๆ ในนิทานพื้นบ้านเขมร เป็นการนำเสนอสัตว์ในแบบสมจริง มักจะพรรณนาถึงรูปลักษณะ พฤติกรรมของสัตว์ที่เป็นไปตามธรรมชาติ ดั่งนิทานพื้นบ้านเรื่อง “ควายปากกับควายบ้าน” สัตว์ทั้งสองเป็นเพื่อนกัน สัตว์ทั้งสองรักกันมาก แม้แต่การออกหากินก็ไปด้วยกัน ไม่เคยห่างจากกัน แต่กระต่ายมีความอิจฉา ก็ได้หากลอบขาย แสดงให้เพื่อนควายทั้งสองความแตกแยกกัน ประเด็นคือเป็นการใช้สัตว์ “ควายป่า” ในการนำเสนอภาพแทนความโง่เขลา ไร้เหตุผล เอาแต่กำลัง เป็นสัญลักษณ์ความโหดร้าย ไร้ความเมตตา “ควายทั้งสอง พ่อย่านอน อยู่เดินหรืออยู่หากินด้วยกันเลย ชาวบ้านเขาเห็นเข้าจะจับพี่เอาไปใช้งานทั้งคู่” ถ้อยคำนี้ทำให้ควายปากกลัวอันตรายก็ได้แยกกันอยู่แต่ละถิ่น ไม่สามารถอยู่ด้วยกันได้ กระต่าย เป็นสัตว์เฉลียวฉลาด มีปัญญาหลักแหลมมาก แต่บางครั้งก็เป็นสัตว์ขี้โกง เอาไรต์เอาเปรียบสัตว์พวกเดียวกัน ดังบทที่ว่า

...ขอเอะ พี่กระต่าย บนแผ่นดินใต้ท้องฟ้านี้มีแต่ฉันเท่านั้น ตอนนี้ไอ้ควาย
ตัวไหนมาอดอ้างว่าเก่งกว่าฉัน พี่ไปเรียกมันมา เราจะได้ประลองกำลัง
กัน...

(นิทานพื้นบ้านเขมร, 2001)

สัตว์เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบสร้างความหมายดังกล่าว ที่มีถูกใช้เป็นเครื่องมือทางวาทกรรมที่มีความหมายยืดหยุ่นสำหรับการประกอบสร้างเชิงเปรียบเทียบ การประกอบสร้างนี้ไม่เพียงแต่ถูกกำหนดมาจากคุณลักษณะทางชีววิทยาเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องของวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์อีกด้วย ในการอภิปรายเกี่ยวกับการประกอบสร้างความเป็นสัตว์ สำหรับกลุ่มโครงสร้างนิยมได้นิยามว่า ภาษาเป็นระบบสัญลักษณ์หนึ่งที่ใช้ค่าแทนสิ่งของต่าง ๆ ในชีวิตจริง โดยเสนอว่า หน่วยสัญลักษณ์ทางภาษาศาสตร์ ผูกความคิดเข้ากับแบบแผนของเสียง นั่นคือคำต่าง ๆ ในภาษามีได้ประกอบคำและสิ่งของเช่นที่เคยเข้าใจกัน แต่คำคือสัญลักษณ์ (Sign) ประกอบด้วยแบบแผนของเสียงกับความคิด เรียกว่า รูปสัญลักษณ์ (Signifier) และความหมายสัญลักษณ์ (Signified) ตามลำดับ นอกจากนี้ความหมายของสัญลักษณ์นั้น เป็นข้อตกลงร่วมกันของสังคม (Arbitrary) สัญลักษณ์ไม่ได้มีความหมายโดยตัวมันเอง ด้วยเหตุดังกล่าวภาษาจึงมิได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความจริงนอกภาษา แต่ภาษาสามารถสร้างความจริงชุดหนึ่งขึ้นมาด้วย (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, 2560)

3. วาทกรรมสิ่งแวดล้อมในฐานะเป็นอุดมการณ์ความเชื่อ อุดมการณ์ เป็นระบบสังคมและเป็นตัวแทนระบบความคิด คือความเชื่อและทัศนคติ อุดมการณ์เปรียบได้กับกฎเกณฑ์ของวาทกรรม ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มใช้ร่วมกันและในขณะเดียวกันก็ทำให้สมาชิกกลุ่มสามารถมีส่วนร่วมในการพูดหรือการเขียน อุดมการณ์เป็นการบังคับใช้ภาษาของสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมและเป็นการจัดการกับผลประโยชน์ทางสังคมและความขัดแย้งทั้งหลายในเวลาเดียวกัน วาทกรรมก็ใช้สำหรับการผลิตอุดมการณ์ต่าง ๆ (Fairclough, 1992) อย่างไรก็ตาม อุดมการณ์เป็นส่วนความรู้คู่กับอำนาจ เช่น ความรู้ทางสังคม อุดมการณ์สิ่งแวดล้อม (Environmental Ideology) เป็นชุดของความคิดที่อธิบายความสัมพันธ์เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เกิดขึ้นจากการสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ จนเกิดการรับรู้ขึ้น การรับรู้ “ความจริง” ของแต่ละกลุ่มจะแตกต่างกันออกไป นอกจากนี้อุดมการณ์สิ่งแวดล้อมยังมีบทบาทในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มีบทบาทในการอ้างความชอบธรรมให้แก่การกระทำใด ๆ ที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม อาทิ การกำหนดหน้าที่ที่พึงมีต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งทำที่ที่อบอุ่นและทำที่ที่อหังการ นอกจากนี้ อุดมการณ์ดังกล่าวมีบทบาทในการเชื่อมประสานกลุ่มคนที่มีความคิดคล้ายคลึงกันให้เข้าไว้ด้วยกันเพื่อเปลี่ยนแปลงและกำหนดนโยบายทางการเมืองและการบริหาร อุดมการณ์จะหยั่งรากลึกในจิตใจและไม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ตามปรากฏการณ์หรือสถานการณ์ต่าง ๆ เหมือนกับความคิดโดยทั่วไป (สุนทร คำยอด, 2014) อุดมการณ์สิ่งแวดล้อมเป็นชุดความคิดที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและความเชื่อต่าง ๆ เช่น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มสังคมกับอำนาจเหนือธรรมชาติ หรือสิ่งที่มองไม่เห็น ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ เป็นต้น

นิทานเรื่อง “การมีอาจารย์ถือฤกษ์ยาม” (นิทานพื้นบ้านเขมร, 2001) สำหรับวัฒนธรรมเขมร การดูฤกษ์งามมงคลต่าง ๆ ถือเป็นเรื่องสำคัญมาก ได้แก่ “งานแต่งงาน” หรือ งานมงคลต่าง ๆ ถือว่าเป็นเรื่องที่มีคุณค่าอย่างมาก การสร้างอุดมการณ์สิ่งแวดล้อมทางความเชื่อ เป็นการสร้างเกี่ยวกับฤดูกาลประจำปี

“...มหาฤกษ์ก็แต่งตำราและกำหนดวันทั้ง 7 วันใดเป็นวันดี วันอุบาทว์ วันจรม วันลอย ตามเดือนแต่ละเดือน และนับเดือนเข้าด้วยกันทีละ 4 เดือนให้ชื่อว่า “ฤดู” ซึ่งมี 3 ฤดู คือเดือนผลคุณ เจตร พิศาส เซลสุ เป็นคิมหันตฤดูหรือ ฤดูร้อน เดือนอาษาฒ สราพณ์ ภัทรบท อัสนุช เป็นวสันตฤดู หรือฤดูฝน เดือนกัตติก มิคลिर บุษย์ มาฆ เป็นเหมันตฤดูหรือฤดูหนาว (การนับเดือนทางจันทรคติของเขมรเรียกชื่อเดือน มิคลिर บุษย์ มาฆ ผลคุณ เจตร พิศาส เซลสุ อาษาฒ สราพณ์ ภัทรบท อัสนุชและกัตติก) ...

...ถ้าเราจะให้เขาอยู่เป็นผัวเมียกันเฉย ๆ เห็นว่าเป็นการไม่เหมาะสมควร ดังนั้นข้าควรจะกำหนดตำราสิริมงคลเพื่อที่จะได้เป็นมรดกไปในภายภาคหน้าให้เป็นบรรดาชนที่จะแต่งงาน ลูกหลานเป็นสามีภรรยากันได้ยึดถือเอาเป็นแบบอย่าง...”

(นิทานพื้นบ้านเขมร, 2001: 19)

จากข้อความข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าคนเขมรในสังคมบุพกาลตลอดจนถึงปัจจุบัน ให้ความสำคัญเรื่องนี้อย่างมาก เพราะถือเป็นมงคลต่อชีวิตชาวเขมรตลอดจนทุกวันนี้ การดูฤกษ์ ได้เล่าให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาแต่ละช่วงฤดูกาล มโนทัศน์ของชาวเขมรมีความเชื่อเกี่ยวกับ จักรวาลทัศน์ และสัตว์ประจำปีนักษัตร

รองลงมาคืออุดมการณ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องภูตผีปิศาจ วิญญาณ ผีบรรพบุรุษ เป็นวาทกรรมชุดหนึ่ง ที่ประกอบสร้างขึ้นโดยภาษา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพ ดังที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน “การเซ่นไหว้พระภูมิในฤดูทำนา” ปัจจุบันสถานที่บางแห่งในประเทศเขมร เมื่อเวลาฝนตกพื้นดินอ่อนพอจะเริ่มไถนาได้ เรามักจะเห็น ชาวนาทำจรวด “จรวด” เป็นท่อนไม้ผ่าขนาดยาวประมาณ 2 เมตร ผ่าปลายข้างหนึ่งเป็นซี่เอาขัดกันให้มีรูปร่าง เหมือนดอกผักบุ้งสำหรับไว้รองรับเครื่องที่จะใส่เครื่องเซ่นไหว้ มีโคนแหลมเพื่อใช้ปักลงดิน ใส่ข้าวแกงขนมเอาไป ปักเซ่นไหว้ไว้ยังที่นาของตน เพื่อขอให้ได้ข้าวมาก เขาเรียกพิธีนี้ว่า “เซ่นไหว้พระภูมิ” ดังบทนี้

“...นางยักษ์ขิณีรู้เรื่องน้ำฝน ด้วยเหตุนี้พอนางรู้ว่าในปีใดน้ำจะน้อยก็บอกให้ นางกุลธิดาทำนาในที่ลุ่ม ถ้าปีใดมีปริมาณน้ำฝนน้ำมากก็จะให้ทำนาในที่ดอน ไม่นานเท่าไรนางกุลธิดาก็กลายเป็นคนร่ำรวยเพราะทำนาได้ข้าวมาก เพื่อน บ้านเห็นว่านางทำนาได้ดีทุกปีก็เฝ้าสงสัยจึงพากันไปไต่ถามเรื่องราว นางกุลธิดา บอกไปตามความจริง ต่อมาเมื่อถึงเวลาใกล้ฤดูทำนา พวกเพื่อนบ้านจะนำข้าว ปลาอาหารไปให้นางยักษ์ขิณีเพื่อถามเรื่องปริมาณน้ำฝน หลังจากนั้นนางยักษ์ขิณีซึ่งเคยอยู่แต่ในป่าเกิดอึดอัดร้อนรุ่มไม่อยากจะอยู่ในบ้านเมืองที่ได้ยินแต่ เสียงครกเสียงสากไม่หยุดหย่อน จึงไปบอกนางกุลธิดาว่าจะขอไปอยู่ที่ทุ่งนาซึ่ง ไกลจากผู้คน นางกุลธิดาสรางโรงเรือนหลังหนึ่งอยู่นอกบ้าน บรรดาชาวบ้านที่ เคยเอาสิ่งของไปให้นางยักษ์ขิณี เพื่อถามเรื่องน้ำฝนก็เอาสิ่งของตามไปให้ทางที่ ทุ่งนาไกล...”

(นิทานพื้นบ้านเขมร, 2001)

ประเพณีการเซ่นไหว้พระภูมินี้มีแบบอย่างมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล แต่ในกาลนั้นเป็นการบูชานางยักษ์ ขิณีเพื่อถามข่าวเรื่องน้ำฝน นาน ๆ ชาวเขาก็ลืมเรื่องเดิมกลับไปคิดว่าการเซ่นไหว้พระภูมินี้ คือการเซ่นไหว้เทวดา ที่รักษาแผ่นดิน แต่ถึงแม้ว่าจะเข้าใจเช่นไรก็ไม่ได้คิดไปจากเรื่องเดิม

ส่วนนิทานพื้นบ้านอีกเรื่องหนึ่ง “การใส่ดอกไม้รูปเทียน ในมือคนตาย” สมัยก่อนมีภิกษุรูปหนึ่งไม่ ทราบชื่อ โยมพ่อของท่าน เป็นพรานป่าล่าสัตว์มามากตั้งแต่เด็กจนแก่ เมื่อตอนใกล้จะตายเขานึกถึงสัตว์ที่ตนเอง ฆ่า ด้วยอุกฤษฏ์จิตจึงร้องตะโกนบอกลูกชายซึ่งเป็นภิกษุให้ช่วยด้วย ภิกษุผู้เป็นลูกรู้ว่าโยมพ่อกิจกรรมมาก จึงนึกถึง แต่สัตว์ที่ตนฆ่าเช่นนั้น ท่านจึงให้คนไปหาดอกไม้ รูป เทียน เอามาใส่ในมือโยมพ่อและบอกว่า “โยมพยายาม มองดูดอกไม้ รูป เทียน ซึ่งเป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัยด้วยใจที่ตั้งมั่น” โยมพ่อของภิกษุเกิดศรัทธามีจิตใจสว่าง เป็นกุศล จึงทำตามคำพูดของลูก เมื่อตายไปได้ไปเกิดในสรวงสวรรค์ ด้วยเหตุนี้ผู้คนรุ่นหลังจึงได้ปฏิบัติตามกัน ต่อ ๆ มา ด้วยปรารถนาจะให้คนใกล้ตาย เอาคุณพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง เรื่องนี้จึงยึดถือเป็นประเพณีกันตลอดมา (นิทานพื้นบ้านเขมร, 2001)

สำหรับนิทานพื้นบ้าน เรื่อง “การวางศิระศพคนตายไปทางทิศตะวันตก” เป็นเรื่องสะท้อนให้เห็น อุดมการณ์เกี่ยวกับความตาย ขนบธรรมเนียมของคนเขมรถือเรื่องมงคลอย่างสำคัญ นิทานเรื่องนี้ได้ยึดถือกันมา ตั้งแต่เมื่อครั้งที่พระอิศวรทรงโสกันต์ให้พระพิฆเนศ ผู้เป็นพระโอรส ดังมีเรื่องเล่าไว้ในศาสนาพราหมณ์ว่า พระอิศวรทรงจัดพิธีโสกันต์ให้ พระพิฆเนศ แต่ทรงลืมเชิญพระอังคาร พระอังคารทรงพิโรธจึงบันดาลให้มีดิน โปตตัดเศียรของพระพิฆเนศขาดและเอาไปโยนทิ้งในมหาสมุทร พระอิศวรทรงใช้ให้พระวิษณุกรรมลงไปหาศิระศ มนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งนอนหันหัวไปทางทิศตะวันตก พระวิษณุกรรมไปพบช้าง 2 เชือก นอนหันหัวไปทาง ทิศตะวันตกจึงตัดเอาหัวช้าง เชือกหนึ่งไปถวายพระอิศวร พระองค์ทรงต่อเข้ากับองค์พระพิฆเนศ ดังนั้น

พระพิฆเนศจึงมีเศียรเป็นช้าง เพราะเหตุนี้คนโบราณจึงเชื่อกันว่าทิศตะวันตกเป็นทิศอัปมงคล ถ้าเมื่อใดมีคนตาย เขาจะวางศีรษะไปทางทิศตะวันตกและเป็นเรื่องที่น่าเศร้าใจ (นิทานพื้นบ้านเขมร, 2001)

สรุปและอภิปรายผล

ตามแนวคิดของวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศทั้ง 3 มิติ ในนิทานพื้นบ้านเขมร สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่าข้อมูลที่เลือกใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้เป็นข้อมูลฉบับแปลภาษาไทย สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) วาทกรรมสิ่งแวดล้อมว่าด้วยสังคมเป็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มมนุษย์ในแต่ละกลุ่ม มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพราะวามมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การสร้างครอบครัว ชุมชนตลอดจนสังคม กฎระเบียบทางสังคมวัฒนธรรม 2) วาทกรรมสิ่งแวดล้อมว่าด้วยสัตว์ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในฐานะเป็นการประกอบสร้างทางความหมาย และ 3) วาทกรรมสิ่งแวดล้อมเชิงอุดมการณ์ในฐานะเป็นความเชื่อ เป็นอุดมการณ์สิ่งแวดล้อมในนิทานพื้นบ้านเขมร โดยให้ความคิดที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เราจะเห็นได้ว่าเป็นตัวบทถูกผลิตซ้ำในเรื่องนิทานพื้นบ้าน ความเชื่อของผู้คนในสังคมแบบดั้งเดิม ที่เป็นกลไกสังคมที่ทำงานเชิงอุดมการณ์ หรือกำหนดกรอบพฤติกรรมความเชื่อของคนในสังคมเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม กลไกนี้ยังมีอิทธิพลต่อสังคมปัจจุบันอีกด้วย เนื่องจากการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์อย่างต่อเนื่องมายาวนาน การเคารพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม โดยมนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดย Maryanti E. Mokoagouw วิเคราะห์แนวคิดของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ โดยใช้แนวคิดการวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศกับแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นกรอบแนวคิดหลัก ผลการวิเคราะห์แบ่งออกเป็น 3 มิติ ก็คือ 1) มิติทางชีวภาพ (Bio-Logics) ในเทคนิยาย หมายถึง สภาพแวดล้อมของมนุษย์ สัตว์ พืช สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ธรรมชาติรวมถึงสภาพแวดล้อมอื่น ๆ 2) มิติทางสังคม (Socio-Logics) หมายถึงความสัมพันธ์ทั้งในหมู่กลุ่ม หรือระหว่างคู่แข่งที่ฝังตัวอยู่กับบทบาททางสังคม ในฐานะบุคคลที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือผู้สร้างสันติภาพ ผู้ให้คำปรึกษาในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค และ 3) มิติทางอุดมการณ์ (Ideo-Logics) ได้แก่ ความสัมพันธ์ในหมู่เพื่อนที่ดีที่สุด ความสัมพันธ์ของนักร้อง ความสัมพันธ์ของเจ้าของร้านค้ากับผู้บริโภค ความสัมพันธ์ของที่ปรึกษาลูกค้า และลูกค้าสัมพันธ์ของหัวหน้า (Mokoagouw, 2018) สภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เป็นเรื่องเกี่ยวกับโครงสร้างทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ เช่น ที่ราบภูเขา มหาสมุทร พืช ลม น้ำฝน เกษตรกรรมและปัจจัยทางธรรมชาติทั้งหมดที่กำหนดในรูปแบบชีวิตเฉพาะของชุมชนที่เหมาะสมกับเกณฑ์ทางภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติจึงเป็นมากกว่าสถานที่อยู่อาศัย เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์ มีผลต่อกับองค์ประกอบที่เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเราเกณฑ์ทางภูมิศาสตร์จึงมีคุณค่าที่สำคัญของลักษณะทางภาษาศาสตร์ แต่พลังทางสังคมนั้น มีความสำคัญมากกว่า เนื่องจากภาษาเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม หากสภาพแวดล้อมทางกายภาพของผู้คนมีลักษณะที่สะท้อนในภาษาของคนกลุ่มใหญ่สิ่งนี้จะเกิดขึ้นจริงในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ยิ่งใหญ่

ดังนั้น วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (Ecocriticism) เป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาภาษาและบทบาทของภาษาที่ไม่สามารถแยกได้จากโลกธรรมชาติ ภาษาในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญในการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ความสนใจต่อการนำเสนอภาพตัวแทนของธรรมชาติที่ปรากฏในตัวบท การนำเสนอภาพตัวแทนธรรมชาติช่วยในการพิจารณาว่าตัวบทนั้น ๆ เป็นงานเขียนที่เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือไม่ ดังนั้น การวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (E-CDA) เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับนิเวศวิทยาทางกายภาพ (Ecological Physical) และปรากฏการณ์เชิงนิเวศวิทยา (Ecological Phenomena) โดยวิเคราะห์จากตัวบทที่เขียนกับสิ่งแวดล้อม

การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านเขมร โดยใช้ทฤษฎีวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศและการวิเคราะห์ความเชื่อสะท้อนให้เห็นว่านิทานพื้นบ้านเขมร มีความเป็นสากลเช่นเดียวกับนิทานทั่วไป ในด้านโครงสร้าง แต่สิ่งที่เด่นชัดกว่านิทานทั่วไป คือเนื้อหาสาระในนิทาน ที่เน้นให้เห็นวิถีชีวิต ชีวิตสัตว์ สภาพความเป็นอยู่ของผู้คน ที่สะท้อนให้เห็นความเชื่ออย่างชัดเจน มีความสนุกสนานและสอดแทรกแนวคิด คติสอนใจให้แก่ผู้ฟัง และยังชี้ให้เห็นความต้องการและพฤติกรรมของคนในสังคมอย่างเด่นชัด

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในนิทานพื้นบ้านเขมรในนิทานพื้นบ้านเขมรอื่น ๆ หรือศึกษาเปรียบเทียบกับวรรณกรรมนิทานของประเทศเพื่อนบ้านเพื่อศึกษาความแตกต่าง

เอกสารอ้างอิง

- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2560). โครงสร้างนิยมกับไวยากรณ์ของเรื่องเล่า. ใน *ทฤษฎีกับการวิจารณ์ศิลปะ: ทัศนะของนักวิชาการไทย*. กรุงเทพฯ: สายส่งศึกษิต.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2560). *ใช้เพียงเดรัจฉาน: สัตว์ศึกษาในมุมมองของการวิจารณ์แนวนิเวศ* ทฤษฎีกับการวิจารณ์ศิลปะ: ทัศนะของนักวิชาการไทย. กรุงเทพฯ: สายส่งศึกษิต.
- นิทานพื้นบ้านเขมร. (2001). *ควายป่าสอนควายบ้าน*. กรุงเทพมหานคร: คณะที่ปรึกษาวัฒนธรรมเขมร.
- นิทานพื้นบ้านเขมร. (2001). *ประเพณีการมีอาจารย์ถือฤกษ์ยาม*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพุทธศาสนบัณฑิต.
- นิทานพื้นบ้านเขมร. (2001). *ประเพณีการใส่ดอกไม้ธูปเทียน ในมือคนตาย*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพุทธศาสนบัณฑิต.
- นิทานพื้นบ้านเขมร. (2001). *สัตว์เลือกกันเป็นราชา*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพุทธศาสนบัณฑิต.
- ประยูร ทรงศิลป์. (2558). *นิทานพื้นบ้านเขมร*. มหาสารคาม: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุนทร คำยอด. (2562). อุดมการณ์สิ่งแวดล้อมในเอกสารโบราณล้านนา. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา*, 2(3), 57-68.
- Alexander, R., & Stibbe, A. (2014). From the Analysis of Ecological discourse to the Ecological Analysis of discourse. *Language Sciences*, 41, 104-110.
- Bang, J. Chr., & Døør, J. (2000). *Dialectical Ecolinguistics*. Denmark: University of Odense.
- Buell, L., Heise, U. K., & Thornber, K. (2011). Literature and Environment. *Annual Review of Environment and Resources*, 36, 417-440.
- Bundsgaard, J., & Steffensen, S. (2000). The dialectics of ecological morphology or the morphology of dialectics. In A. V. Lindo & J. Bundsgaard (Eds.), *Dialectical ecolinguistics* (pp. 8-36). Odense, Denmark: University of Odense.
- Derni, A. (2008). The Ecolinguistic Paradigm: An Integrationist Trend in Language Study. *The International Journal of Language Society and Culture*, 24, 21-30.
- Elza Kioko Nakayama Nenoki do Couto, & Albuquerque, D. (2015). Ecological discourse analysis: theoretical and methodological foundations foundations. *Revista de Estudos da Linguagem, Belo Horizonte*, 23(2), 485-509.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

- Mokoagouw, M. E. (2018). Environments Triple dimensions in Fairytales: A dialectical ecolinguistics perspective. *International Journal of Linguistics, Literature and Culture*, 4(4), 10-16.
- Stibbe, A. (2014). An Ecolinguistic Approach to Critical Discourse Studies. *Critical Discourse Studies*, 11(1), 117-128.